

Др Радмило Вучић

C. G. JUNG: ERINNERUNGEN, TRAUME, GEDANKEN AUFGEZEICHNET UND HERAUSGEGEBEN VON ANIELA JAFFE ZÜRICH UND STUTTGART, 1962.

Већ је прошло шест година како је објављена књига сећања Карла Јунга, једног од најистакнутијих психолога нашег века. Али, у њој има много тога што чини да ће остати интересантна заувек, нарочито за психолога религије. Јунг је био човек у коме су се на посебан начин сретала два духа, две личности: религиозни човек и научник. И то тако да је каткад тешко одредити који од њих преовлађује. Било је у њему извесних црта које су га водиле до ивице секташтва, али је ипак остао искрен Хришћанин. Скоро би се могло рећи да га је наука спасавала од застрањености јер је био ближи окултизму него здравој религиозној мистици.

Рано се код Јунга показује интерес за лепо у природи и уметности. Као дечко од 5—6 година стоји он дуго пред уметничким сликама и гледа их. У једној повученој соби парохијског дома његовог оца била је слика Давида и Голијата, једна копија неког познатог Ренијевог дела, и један пејзаж из почетка прошлог века. „Често сам се кришом увлачио у ту удаљену полумрачну собу и стајао сатима пред сликама да бих посматрао њихову лепоту. Било је то једино лепо што сам познавао”. (22). Неки утисци природе, нарочито у предвечерје поред језера, очаравају га и он дуго занесен седи осећајући величанство природе. Једном га одведу у природњачки музеј и дуго не могу да га одвоје од испуњених животиња. Јер: „потпуно фасциниран отворио сам очи; никад нисам био видео тако нешто лепо”. (Ним.).

Од тога доба, кроз цео развој и рад Јунгов иде један конац: све до чега долази полази од његових унутрашњих доживљавања, проверава се истраживањем, да би добило чврст облик у одређеној теорији. „Данас могу да кажем: никад се нисам удаљавао од мојих раних доживљавања. Сви моји радови, све што сам у области духа створио, полази од првобитних имажинација и снови... Све што сам у каснијем животу урадио налазило се већ у њима, мада само у виду емоција или слика”. (196).

Не само то, већ снови и визије играју код њега значајну улогу, како за теоријска размишљања тако и за рад као лекара-психијатра. Разумевање које је показао за своје пацијенте, његови терапеутски кораци, увек су полазили од његовог личног искуства. Једва да се може говорити о неким допунама из научне литературе, у његово доба већ доста богате у тој области. Његови снови и визије врло су чести и за њега од великог значаја. „Од почетка сам конфронтацију са несвесним схватио као експеримент, који сам правно са самим собом, и чији је исход био за мене од животне важности”. (181). Оно што се није смело ни споменути у науци прошлог века за њега је било ослонац за сваки рад. Додуше, било је то за психоанализу уопште. Такав један сан да споменемо овде, како га описује сам Јунг: „Године 1939. држао сам семинар о „Духовним вежбама” Игнација Лојоле. У то време бавио сам се студијом „Психологија и алхемија”. Једне ноћи пробудио сам се и видео на крају кревета крст сав у јасној светлости. Није био у величини тела али сам јасно видео да је цео у зеленкасто-златном. Био је то сјајан призор али сам га се уплашио. Визије као ова нису ми биле ништа необичне јер често доживљавам пластичне хипнагошке слике”. (214).

Сигурно је да ће понеки конац Јунгових мисли остати без следбеника управо због оваквог свог карактера. Али ће он сам, са мноштвом својих доживљавања бити предмет интереса, приступачан са разних гледишта. Он сам каже: „Моја дела могу да се посматрају као станице мога живота; она су извор мог унутрашњег развоја, јер бављење садржином несвеснога формира

човека и производи његово мењање. Мој живот је моје дело, мој духовни рад. Једно од другог се не може одвојити". (225).

Једна од значајних тековина науке нашег века јесте надживљавање вере у свеомој разуму. Може се слободно рећи да је натурализам прошао са прошлим веком. Он вегетира данас једино у површним политичким теоријама. Јунг већ рано, као дечко осећа да разумевање појава мора да иде даље од мерења и бројења. „Природа ми је изгледала пуна чуда у која сам желео да утонем”.

У доба сазревања постепено се код младог Јунга јачају борбе око проблема добра и зла, вредности сопствене личности, могућности изражавања доживљаја Бога, савести и одговорности — цео сплет прелазних стања из којих полако ниче зрела личност. Увек је то обојено код њега религиозношћу. „Ја сам одговоран и од мене зависи како ће се формирати моја судбина. Постављен ми је један проблем на који морам да одговорим. А ко поставља проблем? На то ми нико не одговара. Знао сам да морам да нађем одговор у својој најдубљој унутрашњости. Био сам сам пред Богом, и Бог ме је питао о тим страшним стварима. Разговори са тим „другим” представљали су моје најдубље доживљаје; с једне стране крвава борба, с друге највише одушевљење”. (53).

Најјачи развој интелигенције пада у тај период. Али, пошто се тада јавља или продубљује и многа нова емоција и тежња, то се Јунг налази пред тешкоћама помирења побожности са рационалним Ја. Он је сувише дубок да би одбацио религију кад осети непотпуност дејих слика о њој. Зато се бори са проблемима: личности Бога, коју треба замислити аналогно своме Ја; причешћа, кад треба примити у себе крв Христову; тројства у јединству, које као да противречи закону идентитета, итд. Али кроз све те кризе пролази Јунг сигурно и остаје веран Хришћанин. У томе му помаже пре свега дубока лична вера и мисаоност која је активна на бази тога, сопственог религиозног искуства. Као што је касније као лекар био успешно активан на основу анализе сопствене личности, тако је и као религиозни мислилац изграђивао сам себе. Несклад, за који је осећао да постоји донекле између доживљаја и израза — а који је, по његовом мишљењу био узрок углавном несрећног живота његовог оца — није био већи него код многог смиреног аскете, јер се углавном задржавао на свести о границама човекових изражајних могућности.

Тако шеснаестогодишњи Јунг много размишља и о филозофском начину расправљања о Богу, које би — како он исправно суди — морало да полази од религиозног искуства. У филозофији каткад изгледа да постојање Бога зависи од логичног доказа, мисли Јунг. Ако се логички докаже, Бог постоји; ако се логички порекне, Бог не постоји. Он се пита: „Зашто поступају филозофи тако као да је Бог насја, нека врста произвољне поставке, која се може „остварити” или не; кад Он постоји тако очигледно као што некемо цигла пада на главу... Тада ми је оаједном постало јасно да је Бог, бар за мене, једно од најсигурнијих, непосредних искустава”. (67). Сколастичари су, по њему, неплодни и неприродни стога што интелектуалним акробацијама желе да надоместе недостатак правог искуства о Богу.

То полажење у свему од непосредног искуства изграђује се у њему и касније. „Право сазнање почива на једном инстинкту, или на једној мистичној партиципацији са другима. Могло би се рећи да су у питању „дозадњске очи”, које виде једним неличним актом опажања”. (56).

Није без интереса изнети овде један од више примера где се код Јунга показала „мистична партиципација” у тубим мислима. Једном приликом он разговара о криминалној психологији са неком тек упознатом личношћу. Разговору је присутан и један његов пријатељ. Да би илустрирао своје мишљење Јунг произвољно смисли један конкретан пример. На то се нови познаник збуни и убрзо се удаљи. Пријатељ каже запањеном Јунгу да је, наравно не знајући, потпуно описао случај тога новог познаника.

Као студент интересовао се Јунг за спиритизам, предосећање временских промена код животиња, за снове који иретскажују смрт, појаве као што су кад сат стане у важном тренутку, и слично. Тиме је донекле био савременик и сарадник психологије која очекује нова сазнања од испитивања области која се некад сматрала за знак болести и невредна научног интереса.

Као психијатар унапредио је Јунг методе анализе и лечења на основу асоцијативног експеримента. Независно од Фројда, и слободан од његове једностраности, он постиже велике успехе јер се уживљава у пацијента и налази слаба места у њему. Богато и разноврсно искуство служи му при томе много. „Никад не покушавам да придобијем пацијента за нешто, нити вршим притисак. Само до тога ми је стало да пацијент дође до свог сопственог става. Многобожац остаје код мене многобожац, а Хришћанин, Хришћанин, Јеврејин, Јеврејин — ако то одговара његовој судбини”. (144). То не значи да психотерапеут просто иде за пацијентом; он га наводи на активно тражење себе. Неко ће наћи да не би уопште био неуротик да је живео у неко друго доба. Тако лично са склоношћу за митски начин мишљења врло лако долази до неурозе у наше техничко доба ако не постане тога свестан. Она је „факултативни неуротик”. (Ним.).

Јунг је имао успеха јер је скретао пажњу на садржину психозе. Тиме је допринео схватању да се упознавањем физиолошких промена не решавају сви проблеми лечења. Дуго је остало непримећено да је он још првих деценија нашег века третирао шизофренију психотерапеутски. Зато му највише користи, и најлакше му пружи помоћ, пацијент који искрено и одлучно приступа исказима о себи. „Сусрет с људима најразличитијег кова и најразноврснијег психолошког нивоа био је за мене неупоредиво важнији него испрекидан разговор са неком величином. Најлепши и најплоднији разговори у мом животу били су анонимни”. (150).

Јунгови сусрети са Фројдом одржавали су се неко време само захваљујући широкој грулости Јунга. Фројда се и преа Јунгом показао као фанатик и једностран. Пансексуализам је за њега био неприкосновена истина, док Јунг није подносио некритичност и субјективност. Наука се, по Јунгу, бави истраживањем природе, а ту нема вечних истина, нема догми и догматизма. У сневима он налази израз многих и сложених побуда, нагона, потиснутих жеља, али ништа једино поност. Он је имао сувише развијен смисао за културне вредности, да би могао да сведе цео душевни живот на један нагон. Он каже Фројду да би култура била нешто чудовишно кад би је стварао једино полни нагон. Убрзо је Јунг увидео да је Фројда неспособан за објективно посматрање ствари и критичко суђење о њима. Фројда му каже: „Обећајте ми, драги Јунг, да никад нећете одбацити сексуалистичку теорију. То је најважније. Гледајте да од ње направите догму, неосвојиву тврђаву”. (154 и д.). То је коначно одбило Јунга од њега: „Против Фројдове једностраности није се могло ништа учинити... (Он) ставља лични ауторитет изнад истине”. (157 и 162).

Карактеристично је по Фројда оно што каже о њему Јунг: да о сексу говори са заносом, као о нечему трансцендентном, као о супстанцији, а не о једном животном нагону.

Уопште је став Јунга према тумачењу снова другачији него Фројдов. Он то сматра као верштину, која се не може унети у науку. Тако је био поштен многих дугања психоаналитичара. С друге стране, имао је успеха у лечењу јер је без предрасуда приступао пацијенту. Једном истиче да је од многих његових болесника — а имао их је из целог света — највећи број дошао до неурозе због свог неправилног става према религији. „Потреби за митским исказом одговарамо ако имамо гледиште које довољно објашњава смисао човекове егзистенције у целини света, гледиште које проистиче из целине душе, наиме из кооперације свести и несвеснога. Бити без везе са смислом значи ограничавати пуноћу живота, што доноси болест... Никаква наука неће никад заменити мит, нити се из неке науке може створити мит. Јер није „Бог” мит, већ је мит откривење божанског живота човековог. Ми га не измишљамо, него нам он говори као „реч Божја”. Ми добијамо „реч Божју”, и ми немамо средстава да направимо разлику да ли и како се од Бога разликује... „Инспирација” се не може објаснити. Ми знамо да „сознање” није резултат нашег мудровања, него да је на неки начин дошао „однекуда” са стране”. (343; курзив мој).

Да споменемо и значајно проширење појма несвеснога које је извршио Јунг. Он је добро осетио да свест није заснована само на индивидуално несвесноме, већ да носи у себи и искуства ранијих генерација. Постоји „колективна несвест”, не само индивидуална. „Како наша душа тако и тело састоје

се од појединости које су се налазиле већ у низу предака... Наш мир и задовољство зависе у великој мери од тога да ли се историјска породица која се персонификује у индивидуи, слаже или не са ефемерним условима наше данашњице". (239 и д.).

Има још доста мисли и запажања Јунгових која ову његову књигу чине привлачном, у исто време и значајном за даља истраживања људске психе. Тако само спомињемо и његова посматрања афричких уробеника, Инда и других народа, којима је европска култура страна а ипак јој приступају. Али он приказује и како се европски човек погрешно држи према њима и њиховом ставу према свету и животу, у коме има извесних преимућстава, изгубљених за њега.

JOHN A. T. ROBINSON: GOTT IST ANDERS.
DEUTSCH VON CH. UND G. HABN. HONEST TO GOD. MÜNCHEN, 1963

Религиозна мисао има два извора и носиоца: свети списи и само религиозно искуство, било да је описано или не. Кад изгуби један од њих она црпе једино из људске логике, те доживљава судбину филозофских система: има своје палиме и осеке, и остаје у домену школованог човека.

На основу тога рече једном наш велики Николај да су протестантски мислиоци написали много учених дела, док су православни дали многе светитеље и велике подвизнике. Како ученост не мора нужно да буде мерило религиозности, док светитељство то јесте, јасно је да теолошке расправе које изазову многе полемике карактеришу више ниво учености него дубину и разноврсност религиозног живота.

Једна књига овакве врсте изазвала је у протестантском свету велику расправу. Писана од стране англиканског епископа, она је тим јаче покренула потпуно супротне судове, од оних који траже повлачење њеног писца са положаја епископа до оних који је сматрају као почетак обнављања црквеног живота.

Заиста отворено и искрено поставља епископ јужног Лондона, Робинсон, питање шта у мисли и раду цркве треба изменити, одбацити као неприступачно савременом човеку јер је поникло у доба које му је туђе. Он ставља у питање целокупан спољни оквир религиозног живота. Један чланак епископа, објављен у дневном листу »Observer« под карактеристичним насловом: „Све наше представе о Богу морају се одбацити“, изазвао је праву бурну и учинио да се књига разграби.

Далеко би нас одвело да излажемо — разуме се по себи критички, јер изазива на то — појединости ове књиге. Нагласићемо само да је интересантна не само за теолога, већ за свакога који осећа проблеме вере и размишља о њима. Приступачна је и онима који читају немачки. У том преводу се појавила под горњим насловом. Имамо само тај превод и цитирамо по њему.

Робинсон сам каже: „Спада у дужност епископа да буде чувар и бранилац црквеног учења. Ја сам епископ у једно доба за које је, верујем, потребна већа мера теолошке просвећености и моћи расуђивања него раније“. (Предговор). Треба одбацити, излаже он кроз целу своју књигу, митски начин мишљења. Често се позивајући на Тилиха, Бонхефера и Бултмана он наводи речи овог последњег као карактеристичне за његову расправу уопште: „Митска слика света није нешто специфично хришћанско, већ је просто слика света једног прошлог доба, које није било формирано помоћу научног мишљења“. (42).

Супранатурализам, тврди он даље, са својим појмовима о „Богу на висини“ и изнад света, припада епохи у којој је поникла, али не нама. И то је тема целе књиге. „Супранатуралистички начин мишљења схвата Бога као биће једно поред других, чија се егзистенција мора доказати као изнад и изван свих ствари“. (39). И сама библијска терминологија пуна је представа узетих из света простора.

Чисто мора читалац да се пита да ли је Робинсон читао Библију без унапред створеног гледишта на њу! Главно је, излаже он даље прадавно познату чињеницу као нову, признати присуство Бога у самом човеку, у животу. „Онај свет није нешто бескрајно далеко, већ нешто најближе“, цитира он Мартина Бубера, заборавајући да би се могла навести хиљаде таквих мисли код хришћанских, као и код многих индустичких мислилаца. Са Тилихом тражи Робинсон нову интерпретацију трансцедентног света, која чува његов

прави смисао док се ослобађа супранатуралистичких представа. (62). „Нас увек одржава и обухвата нешто што је веће од нас, што нас позива и тражи одговор од нас. Најскривенији покрети у дубини наше душе нису потпуно наши, већ они припадају нашим пријатељима, човечанству, универзуму и основи бића, највишем циљу нашег живота”. (Тиах, цит. 64).

Бого налазимо интересом за друге, службом њима, а не одрицањем од света, мисли Робинсон. (68). „Од онога света није оно што нас одузима овом свету и изводи из њега, већ је то радикални продор Неусловљенога у суштинску условљених могућности чисто људске заједнице”. (93 и д.). „Служба Божја је стога права онда кад доприноси нашем разумевању онога што је у самом животу божанско, онога што је Христос у гладном, голом, бескућном, затвореном”. (94).

Ставићемо неке примедбе овој књизи, дакле Робинсону и мислицима на које се он често позива. Пре свега, у природи саме човекове психе лежи да се најлакше служи појмовима и сликама узетим из света искуства. И то, обично се „горе”, „изнад”, „на висини” повезује са свиме добрим, вредносним, божанским, док се „доле”, у „понору” веже за зло и невредносно. То се чини и онда кад се у преносном значењу и свесно употребљава за описе трансцендентног света. Свест о релативном и симболичном карактеру таквих израза не искључује њихову употребу. Јер, ми немамо конкретне слике о трансцендентном свету. Исто тако, чињеница да извештан број људи схвата те речи буквално не омета нас да их употребљавамо за опис света истине, смисла, другачије неописивих значења. Безброј места у Библији — али и код Буде, Лаотсеа и многих других религиозних мислалаца, а нарочито код мистика — била би само наивна прича ако би се схватала буквално. И није никакво откриће да није једини начин изражавања у рационалним категоријама.

Уосталом, исти случај имамо и у науци, да не говоримо о уметности. Ми се у обичном животу служимо појмовима „залазак сунца”, „зимско доба”, „месец на небу”, итд. — без обзира да ли знамо за њихово право значење у астрономији или не. Мисаон човек уопште, дакле у науци и филозофији, у уметности и религији, доживљава и решава као свој основни проблем постојање једне ванискуствене стварности и свој сопствен однос према њој. У свакој од ових области описује он решења на њој одговарајући начин, њеним средствима и њеном појмовном апаратуром. При томе, тежња је свакога да свој изражајни апарат наметне другима, али само уколико указује на неку страну стварности неприступачну другима. Дубљи мислалац зна ипак да кроз све изражајне форме избија једна истина.

Из Робинсонове књиге избија његов основни став: у религију савременог човека спада само оно што се може рационализовати. Све остало је митско и припада времену које је он надживео. Међутим, психологија налази све већи број чињеница које говоре јасно и убедљиво да је свако стваралаштво засновано на митском мишљењу, доживљавању, искуству. Оно је мотивационим снагама ближе, са њима непосредније везано и прожето. И тако остаје заувек, без обзира да ли тога постајемо свесни или не. Исто као што се не одричемо своје прошлости и у њој остварених вредности стога што тежимо за даљима и увек вишима. Пред захтевом да се раскине са митским начином мишљења сваки психолог би казао да би то значило пресећи везу дрвета са кореном и чекати да оно и даље успева да живи и расте.